

Gülxanım Qarayeva
Aynur Hacıqədirli

ƏRƏB ÖLKƏLƏRİNİN
ORTA ƏSRLƏR
VƏ YENİ DÖVR TARİXİ

“ADİLOĞLU”
Bakı - 2012

9(53)
+Q 24

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Qarayeva Gülxanım İbrahim qızı

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru
Hacıqədirlı Aynur Məhərrəm qızı

Elmi-redaktor: tarix emləri doktoru,
professor N.Ç.Axundova

Rəyçilər: doktor-dosent B.O. Əziz,
doktor -dosent A.R.Bağirova,
doktor-dosent R.B. Aslanov,
doktor-dosent A.A.Məmmədli

26234

Gülxanım Qarayeva, Aynur Hacıqədirlı
“ƏRƏB ÖLKƏLƏRİNİN ORTA ƏSRLƏR VƏ YENİ DÖVR TARİXİ”
«ADİLOĞLU» NƏŞRİYYATI BAKI -2012 452 səh.

«Ərəb ölkələrinin orta əsrlər və yeni dövr tarixi» adlı dərslikdə orta əsr və yeni dövrdə ərəb dünyasında baş verən mühüm tarixi hadisələr, ictimai-siyasi və mədəni mühit öz əksini tapmışdır. Dərslinin ən özəl tərəfi ərəb ölkələrinin yeni dövr tarixinin ilk dəfə azərbaycan dilində işlənməsidir.

Şərqişünaslıq və Tarix fakültələri üçün nəzərdə tutulmuş bu dərslikdən beynəlxalq münasibətlər, regionşünaslıq və diplomatiya sahəsində ixtisaslaşan bakalavr və magistr pilləsinin tələbələri, islamla, ərəb tarixi və mədəniyyəti ilə maraqlananlar da istifadə edə bilərlər.

4722110018

121 – 2012

qrifli nəşr

Bakı Dövlət Universiteti
ELMİ KİTABXANA

© «ADİLOĞLU» 2012

GİRİŞ

Yaxın və Orta Şərqi ölkələrinin orta əsr və yeni dövr tarixi ümumdünya tarixinin tərkib hissəsi olmaqla, həm də ən mühüm dövrünü təşkil edir.

Məlum olduğu kimi, 476-cı ildə barbarların qərbi Roma imperiyasına son qoymaları ilə qədim dünya tarixi başa çatdı və orta əsrlər dövrü başladı. Əgər qədim dövrdə insanlar ibtidai-icma və quldarlıq quruluşu dövrlərində yaşamışlarsa, orta əsrlər Asiya və Avropa xalqlarının əksəriyyəti feodalizm dövründə yaşamışlar. Erkən orta əsrlər dövrü V əsrin sonundan- XI əsrə kimi davam etmişdir. Bu zaman Avropa, Şimali Afrika və Asiyada feodalizm quruluşu yarandı. Bir sıra xalqlar-almanlar, slavyanlar və ərəblər ibtidai-icma quruluşu dağıldıqdan sonra birbaşa quldarlığı keçmədən feodalizmə daxil oldular.

Feodalizmdən kapitalizmə keçid üçəsrlik bir dövrü əhatə edir. XVI-XVIII əsrlər bir sıra tarixçi alimlərin fikrinə əsasən orta əsr, digər bir qisminin elmi qənaətinə əsasən isə yeni dövr kimi qəbul olunur. Ona görə də orta əsrlərdən yeni dövrə keçid məsələsində dəqiq elmi sərhəd müəyyənləşdirilməmişdir. 1642, yaxud 1789-cu illər inqilablarına qiymət verilərkən ona artıq feodalizmə xas bir proses kimi deyil, tarixi təkamülə təkan verən növbəti hadisə kimi yanaşılır. Halbuki həmin hadisənin artıq hansı dövrün başlaması məsələsinə yanaşmada faktiki olaraq fikir birliyi yoxdur və bu təbiidir. Həmin inqilablar Avropanın inkişafında yeni mərhələni əsaslandırırdsə, Şərqi münasibətdə eyni fikri söyləmək qeyri-mümkündür. Çünki məhz həmin inqilablar Avropanın Şərqdəki ekspansiya və müstəmləkə siyasətlərinin məzmununun dəyişməsində öz əksini tapmışdı. Bu inqilablar Qərbin inkişafında, Yaxın və Orta Şərqi isə istismarında yeni mərhələni əsaslandırır. Belə ki, rus və

Avropa alimləri arasında mövcud olan fərqli yanaşma da yeni dövr xronologiyasında özünə yer alan əsas məsələlər sırasındadır. Ümumiyyətlə yeni dövrün başlanğıcı məsələsində dünya alimləri arasında yekdil fikir yoxdur-türklər 1453, hollandlar 1609, ingilislər 1642, fransızlar 1789-cu illəri orta əsrlərin sonu yeni dövrün başlanğıcı hesab edirlər.

Bu inqilabın daha çox hallandırılması ona təkəcə İngiltərədə deyil, İtaliyadan İsveçrəyədək, Rusiya və Ukraynadan Fransayadək olan tələbatla izah edilir. İngiltərə ön plana çıxmaqla müəyyən mənada Avropanın digər ölkələrini də öz ardınca aparmış oldu. Sonrakı 150 illik bir dövrdə Avropa və Şimali Amerika kapitalizmin daha güclü və sürətlə inkişaf etdiyi bir areal olmuşdur. Ona görə də qlobal miqyasda məhz bu regionlar dünyanın inkişaf istiqamətini müəyyən etmiş oldular. Məhz İngiltərə və Fransa burjua inqilabları arasındakı 150 il tarixi ədəbiyyatlarda yeni tarix kimi qəbul edilir. Ümumən isə 1642-1870-ci illər yeni tarixin birinci, 1870-1918-ci illər isə ikinci mərhələsi kimi qəbul olunur.

Bəşər tarixinin yeni dövr inkişafının xüsusiyyətləri ilk növbədə kapitalizmin bir ictimai-iqtisadi formasiya kimi qanunauyğunluqları ilə səciyyələndirilir. Bu dövrün hansı tarixi hadisədən öz başlanğıc nöqtəsini götürməsinə dair tarixçilər arasında yekdil fikir olmasa da, çoxluq təşkil edən ümumi fikir belədir ki, yeni dövr XVII əsrin ortalarında İngiltərədə baş vermiş burjua inqilabı ilə başlamışdır. Kapitalist istehsal üsulunun xüsusiyyətləri ilk növbədə onun iqtisadi qanunları ilə müəyyən olundu. Bu isə kapitalın ilkin yığılı dövründə müstəmləkə işğallarının həyata keçirilməsində öz ifadəsini tapmış oldu. Qərbin inkişaf etmiş dövlətləri, eləcə də ABŞ Asiya və Afrikanın zəif inkişaf etmiş dövlətlərini işğal etdilər.

Yeni dövrün başlanmasını sadəcə tarixi xronologiya kimi qəbul etmək olmaz. Yeni dövrün başlanğıcı həm də yeni tarixi şərait çərçivəsində insanlığın yeni cəmiyyət yaratmasının başlanğıcı idi. Məhz bu tarixi şəraitdə yeni cəmiyyət, azad kapitalizm cəmiyyəti, bu cəmiyyətlə yanaşı isə yeni mədəniyyət və ideologiya, yeni mənəvi prinsiplər, eləcə də əxlaq normaları yaranırdı.

Buna görə də müstəmləkə sisteminin əsasının qoyulması Avropanın özündə də bütün münasibətlərin kökündən dəyişməsinə səbəb olmaqla bərabər, qitədə özündə hegemonluq uğrunda mübarizənin başlanmasına da təkan vermiş oldu. Əslində bu mübarizə yeni